

այնպիսի լեզուաց համար, որոնց ուսումն քեռ շատ նախնական է եւ գրեթէ իւր տարբերաց վրայ ամփոփուած:

Արդոյիշեալներէն կը հետեւի թէ լեզուաց ձեւախոսական գաւառաբարբաթիւնը շատ գիտեալն արեւելք չի կրնար ունենալ առ այժմ. կարելի է թէ արծնական նպատակի համար շատ յարմար ըլլայ այս գաւառներէն, ըստ որում շատ մը լեզուներու քերականական կազմութիւնն յիշգրտեալն կրնայ որոշուիլ, բայց եթէ խիստ կերպով եւ ճշգրտագոյն ուղղութեամբ շարունակենք այս գաւառաբարբաթիւնն, այն ասեմն պիտի տարբերենք մի եւ նոյն լեզուացիներն անգամներն իրարմ բաժնել եւ այլեւայլ ցեղերու անգամներն ի մի ամփոփել: Պարզապէս արուեստական ծրագիր մը կը ձեւանայ՝ զորք իրական եւ հիմնական արեւելք:

Գործնական օրինակ մը՝ շատ էջերէ աւելի համոզել կը խօսի: Երանթ իրագործիւն է թէ հանքածուխն նախկին գարբու յեղափոխութեանց արձակացութիւնն արձակուած նախնական անտառայ թաղանթով ձեռնարու բերն քարացան եւ այսօր թրեւս շատ մը քարերն աւելի կարծի ներքէ կը մտաւարարեն մի շղջայն եւ անոր կից շատ մը անշնորհ զիւտերու, որ անհրաժեշտ են այժմեան կենցաղավարութեան, բայց հանքածուխն կը գտնուի իւր յարմար կարգը հանքարանութեան մէջ, եւ ոչ մէկուն մտքէն կ'անցնի բուռարանական գաւառաբարբաթիւնն ասով անցնել. փոփոխութիւններ կրած է մնալ եւ նաեւ անձնականի եղանակով, բայց կը մնայ միշտ անկական ներքէ եւ թէպէտ իւր գաւառաբարբաթիւնը հանքարանութեան մէջ կը շարունակուի, այլեւայլ նախալեզուաց մէջ գտնուած գաւառաբարբաթիւնն աստիճան չի համեմատի րկի մը եւ անուր 1887-ին մեր լեզուաբարբաթիւնն առանձնական ուսուցիչն Պր. Հանուշ. — շատ մը այլոցն լեզուաց մէջ չկայ այն տարբերութիւնն իրենց կազմութեան կողմանէ, ինչ որ կրնայ տեսնուիլ ապիւր գաղղիներէն եւ Վանայ գաւառաբարբաթիւն մէջ թրեւա, և ասկայն գիտենք թէ Վլայտերի եւ Վանեցոյն նախնիք նոյն լեզուն կը խօսէին, լեզու մը որ հինգրորդական նկարագիրը չէր կրեր այնպիսի որոշ կերպով՝ ինչպէս այսօր կը նշմարենք:

Լեզուաց ձեւախոսական գաւառաբարբաթիւնն պատճառ չէ ուրեմն յի հոռոտօք թէ այլեւայլ ծագումներն ունեցած ըլլան: Երանթ կը բերենք իրանականի կարծիքն այս նկատմամբ. «Եթէ մէկն այլեւայլ նորագոյն լեզուներու տարբերութիւնն մէկն լեզու համար կ'ընէ թէ ամենահին ծագումն խոսելու եղանակն՝ այլեւայլ ցեղերու մէջ ներքին եական տարբերութիւններն ունեն, ինչպէս որ այլեւայլ անանոց եւ անկող սերմերն ու ծիլերը տարբեր են, եւ թէ մէկ լեզուին նիւթն մէջ կերպուած ուրիշ ձգտում կ'ար, իսկ միւս լեզուն մէջ չկար, եւ թէ կարծիք մասանց մէջ՝ որ յետոյ այլեւայլ ձեւերու կազմութեան գործածուեցան, ի սկզբանէ անտի կերպուարիչ զօրութիւն մը ծածկուած էր, — այս անհնայն պարզապէս բանագիտական է: Կրնար մեկը մի եւ նոյն իրաւամբ ըսել, թէ այլեւայլ ցեղերու գործածած գաւառաբարբաթիւն կամ քարին մէջ

գեղեցիկարարմար գործիքի կամ մեքենայի մը ծիլը ծածկուած է, որ այն գաւառները գործածողին ձեռքին մէջ կերպով մը զարգացած ու կազմուած ըլլայ, եւ թէ այլեւայլ տեղերու փայտին եւ հում նստոյին մէջ մեքենաներ յառաջ բերող զօրութիւն մը գտնուի, իսկ ուրիշ տեղերու փայտին մէջ չգտնուի, Լեզուն կ'ըլլայ այն՝ ինչ որ զայն խոսողներն ընել կ'ուզեն, եւ խօսողներու յարմարութեան կը համապատասխան լեզուին բնականականութիւնը. եթէ լեզու մը ուրիշ լեզուէ մ'աւելի կերպուտուելու բարձրագոյնն աստիճանի մէջ է, պատճառն է՝ երկու ազգաց տարբեր արդիւնութիւնը, մտաւոր զարգացման կամ զօրանալու տարբեր արտագործութիւնները, եւ — աւելցրենք վրան — այլեւայլ արտաքին պարագաներ. բայց ոչ թէ իրենց ծագման արդիւնութիւնն՝ որմէ երկուքն ալ նոյն եղանակուա յառաջ եկած են, կամ նիւթը՝ որ երկուքին ալ նոյնպէս հասարակ էր:»

Այս երեւելի ամերիկացի լեզուաբանին կարծեաց վրայ կը յաւելուիք իւր անդիպարն ընկերին՝ Մաքս Միլլերին՝ — որ շատ նկատմամբ անոր յախանդաբն է — կարծիքը. «Երբ կը լսեմ որ պնդել կ'ուզեն, թէ անկարելի է որ լեզուները մի եւ նոյն աղբիւրէ յառաջ եկած ըլլան, պատճառ բերելով թէ համեմատական լեզուաբարբաթիւնն այլեւայլ լեզուացիներու գոյութիւնն ապացուցած ըլլայ, ինչուսովս ինչ շատ ճշմարիտ համարեմ, եւ միայն ինչ լեզուներն են ինչպէս լսեմ, «Եթէ միայն ինչպէս ուղիղ անհակադէմ յիշատել ուզենք, այս ձեռք կազմելու ենք. եւ թէ պնդել կ'ուզուի թէ լեզուն այլեւայլ լեզուն ալ զիւր իւր է, նախ պէտք է որ համարուի որ չորս ծագումն ունենցած էր ըլլալ:»

Ըստ Գր. Գիլպային ձեւախոսական նկատմամբ այս չի կրնար ապացուցուիլ, տեսնելք թէ ազգաբանական բաժանման կարելի է:

(Ըրան-իւլի)

Հ. Օ. ՄԵՆ.

Գ Ր Ա Վ Ա Ն

ՅՈՒՅԸԿ ՀՈՍԵՐԷՆ ԶԵՐԿՈՒՄԸ ՍԵՆՍՈՐԸՆԸ
ՎԵՐԵՐԸՆԸ Ի ՎԵՐԸՆ

(Ըրան-իւլի-ի)

17.

Մ Վ Ճ Տ Յ Ց

ԺԻ—ԺԸ Գարեկ:

ՅՈՒՄՈՒ 163: — ՄՐԺՈՒՅԻՆՆ՝ 14-6 սմ. երկ. 10-5 սմ. լայն. 3-5 սմ. հաս: — ՎԱՐՄՔՔ կաշկալա փայտ: — ՆՈՒՅՐ ԹՈՒՅՐ: — ԳՐՈՒՅԻՆՆ՝ մարմար. զիմ նստը.

1 Վ. Դ. ՀՖուսնէ, Լեզուաց կեանքն ու անձ մը, Լոյսդիւր 1876 է՝ 240: Վր յառաջորդող լեզուաբարբաթիւնն հետազոտողներն՝ կարգաւ ՀՖուսնէի 13 հատախօսութիւնները համեմատական լեզուաբարբաթիւնն փայտ, անգլիներն եւ գերմաններն:

Համեմատական լեզուագիտութեան վրայ հաւաքախօսութիւններ. Վ. է՝ 1891:

